

KNJIŽEVNOST SLOVANOV IN JUŽNOSLOVANSKA DRAMATIKA V DELU FRANKA WOLLMANA

Ivo Pospíšil

Filozofická fakulta, Brno

Miloš Zelenka

Pedagogická fakulta, Češke Budjeovice

UDK 821.16(497.1)–2.09:929Wollman F.:821.163.6–2.09

Avtorja pričujočega članka se ukvarjata z Wollmanovim pojmovanjem *Književnosti Slovanov* ter z južnoslovanskimi in slovenskimi dramskimi deli v splošnem slovanskem kontekstu zaradi nekaj knjig, v katerih je slavni češki slavist, literarni zgodovinar, teoretik in specialist za primerjalno književnost analiziral fenomen slovanskih književnosti in položaj dramatike v njihovih okvirih. Zanimanje za Wollmanova dela o primerjalni slovanski književnosti, o dramski umetnosti južnih Slovanov in za njegovo posebno pojmovanje slovenske dramatike se je pred nedavnim odrazilo v nemškem prevodu in izdaji njegovega dela *Književnost Slovanov* ter komentirani slovenski izdaji njegove *Slovenske dramatike*.

Frank Wollman, *Književnost Slovanov*, južnoslovanska in slovenska dramska dela v slovanskem kontekstu, slovanska dramatika, posebnosti slovenske dramatike

The authors of the paper deal with Frank Wollman's concept of the *Literature of the Slavs* and South-Slav and Slovene dramatic creations in general Slavic contexts due to several books in which the famous Czech Slavist and literary historian, theorist and specialist in comparative literary studies analysed the phenomenon of Slavonic literatures and the position within them of the drama. The interest in Wollman's works on comparative Slavic literatures, on the dramatic art of the South Slavs and his special concept of the Slovene drama was quite recently expressed by the German translation and edition of his *Literature of the Slavs* and the Slovene translation and commented edition of his *Slovene Drama*.

Frank Wollman, *Literature of the Slavs*, South-Slavic and Slovene dramatic creations in general Slavic context, Slavic drama, specifics of Slovene drama

Prispevek je pisan z vidika dveh knjig, ki sta nastali v začetku tega stoletja: slovenske izdaje knjige Franka Wollmana *Slovenska dramatika* (2004; *Slovinské drama*, 1925) in češke reedicije *Književnost Slovanov* (2012; *Slovesnost Slovanů*, 1928) istega avtorja z ozadjem nemške izdaje te knjige z naslovom *Die Literatur der Slawen* (2003).

Slovinské drama (1925) Franka Wollmana je organsko vpeta v knjižno zbirko iz prve in druge polovice 20. let in izkazuje raziskovalčevo sistematično in dolgotrajno zanimanje za gledališče. Po treh knjižnih monografskih študijah *Srbohrvaška dra-*

matika. Pregled razvoja do vojne (Srbochorvátské drama. Přehled vývoje do války, 1924), *Slovenska dramatika* (Slovinské drama) in *Bolgarska dramatika* (Bulharské drama, 1928), h katerim spada še glavna študija *Desetletje srbohrvaške dramatike* (Desetiletí srbochorvatské dramatiky, 1925), izide celovito primerjalno delo *Dramatika slovanskega juga* (Dramatika slovanského jihu, 1930). Kot je znano, naj bi se v začetku 20. let – po prihodu na Slovaško l. 1919 – Wollman kot obetavni slavist in Polívkov učenec osredotočil na zbiranje slovaške folklore. Obremenjenost z visoko srednješolsko obveznostjo in pomanjkanje finančnih sredstev sta botrovala nihanju med znanostjo in umetniško dejavnostjo: poleg basni, potopisov in priložnostne publicistike so bili to predvsem poskusi lastne dramatike, ki so jo igrali v na novo ustanovljenem Slovaškem narodnem gledališču v Bratislavi. V 20. letih je v primerjavi z Wollmanovo znanstveno dejavnostjo in njegovim trudom, da bi si se raziskovalno uveljavil in si zagotovil obstoj na bratislavski univerzi Komenskega, njegovo lastno umetniško ustvarjanje padalo. Habilitacija na področju primerjalne zgodovine slovanskih literatur in ljudskih tradicij novembra 1922 z nalogo *Vampirске povesti na srednjeevropskem področju* in potem izredna profesura oktobra 1925 sta intenzivneje profilirali Wollmanovo znanstveno usmeritev. Ravno izvolitev v izredno profesuro, za katero se je Wollman nameraval potegovati že v l. 1924, je zastajala zaradi kolebanja profesorskega zbora filozofske fakultete bratislavske stolice: do uradnega imenovanja je prišlo šele 1. 11. 1925, saj so imeli nefilološko usmerjeni člani pridržke zaradi ozke specializacije zgodovine slovanskih književnosti in ljudskega slovstva, katerih težišče je v duhu Polívkovega izročila temeljilo v razvoju folkloristično-etnoloških študij. Murko, s katerim se je Wollman seznanil na praški habilitaciji l. 1922, je raziskovalcu glede na svoje praktične izkušnje z dramatiko svetoval, naj svojo slavistično strokovno kvalifikacijo razširi z južnoslovansko dramatiko. Ko je po pridobitvi redne profesure Wollman prešel na Masarykovo univerzo v Brnu, je ob tem predvideval, da bo iz Brna prestopil v Prago, kjer bo po Murku v začetku 30. let kot vodja prevzel Katedro južnoslovanskih jezikov in literatur na FF Karlove univerze. Wollman je zato Murku predstavljal najprimernejšega in strokovno najbolje pripravljenega kandidata, ki naj bi postal »dober posrednik kulturnih stikov s slovanskim jugom« (Stanovisko 1921, Zelenková 2006).

Slovenske dramatike (Slovinské drama) se je lotil metodološko dobro opremljen in po obsežnih revijalnih študijah (Zelenková 2006), ki so dopolnile naklonjen odziv prve »teatrološke« monografije *Srbohrvaška dramatika* (skupno je izšlo okrog 10 domačih in tujih referatov) (Zelenková 2006: 20–21). Čeprav je *Slovenska dramatika* v zgodovinskem prerezu časovno zaobjela kontinuirano zgodovino od začetka z Antonom Tomažem Linhartom (tej utemeljiteljski osebnosti slovenskega gledališča je Wollman posvetil svoje delo kot opomnik, spomin na češko-slovensko kulturno sodelovanje) in vse do prve svetovne vojne, je Wollman svojo metodo poimenoval eidografsko, torej jo je zavestno omejil na »nauk o obliki«, na iskanje »shematskih struktur« kot sinhrono primerjalnih žanrskih enot, ki se najizraziteje pojavljajo, izražajo prav v dramatiki, kjer se »snov in oblika močnejše pogojujeta in se pogosto zlivata« (Wollman 1925: 5). Wollmanu zato ne gre za klasično, faktografsko izčrpno

in sintetično zajeto zgodovino gledališča, ki jo tvori tradicionalni teatrolog. V uvodu svojo metodo karakterizira kot »celostno razvrstitev snovnega bistva in razvoja« (prav tam: 5), iz katerega izhaja »prva sinteza motivov in idej v slovenski dramatik« (prav tam: 5). V sintetizirajoči *Dramatiki slovanskega juga* raziskovalec to misel razvija: svoje teatrološke tekste koncipira ne kot splošno zgodovino dramatike v splošnem, mnogopomenskem smislu literarne zgodovine (Wollman 1930: V), ampak kot eidološko raziskavo, ki kaže na genetsko odvisnost snovi, idej in form ter je v tesnem stiku z zgodovinskimi dejavniki (Wollman 1981: 308), psihološkimi ali sociološkimi, ki rastejo iz snovne osnove kateregakoli literarnega žanra, vključno z dramatiko kot »duhovno vedo«. Prav ta zaradi svoje avtonomnosti omogoča raziskovanje spremenljive »strukture glagolskega razreda in funkcije enot na določenem pomenskem polju pri posameznih vrstah« (Wollman 1930: VI). Iz Wollmanovih razmišljanj je očitno, da eidologija predstavlja oblikoslovno primerjalno raziskovanje, ki povezuje horizontalne in vertikalne odnose, zato je tudi dramatski tekst predvsem glagolska oblika, materialna eksistenca in namenska danost, izposojena iz primerjalnega študija razvijajočih se oblik na ozadju imanence oblike in zunanjega pritiska zgodovinske realnosti.

V *Slovenski dramatik* je v petih obsežnih, detajlno strukturiranih poglavjih Wollmanov historični načrt, v katerem več kot polovica teksta obravnava obdobje od odprtja Novega deželna gledališča v Ljubljani (1892), torej z avtorjevega vidika gre v osnovi za sodobnost in zadnje razvojno obdobje moderne, integrira dominantno žanrsko in zvrstno stališče (npr. poučne igre, prevajalski in domači repertoar, tragedije, veseloigre, romantiko, realizem, ekspresionizem ipd.). Zato biografske portrete in življenjepisne karakteristike slovenskih dramatikov omejuje na nujno potrebno, prav tako tudi omenjanje igralskih in režijskih dosežkov ali problematiko dramaturgije in scenografije. Nasprotno, z eksistenco dramskih tekstov oblikuje njihove recepcijske usode: od tod poudarek na formativni funkciji gledaliških odzivov. Wollman na primeru slovenskih gledaliških iger hkrati izpodbija tezo, da imajo Slovani malo smisla za gledališče. Če je bil najmanjši samostojni slovanski narod sposoben ustvariti lastno bogato gledališko kulturo, naj ne bi – kot Wollman malce ostro proklamira z bojno vnemo – na slovanskem odru igrali »niti enega tujega kosa, ki ga je mogoče nadomestiti s slovanskim kosom enake vrednosti« (Wollman 1925: 6). Smisel slovenske dramatike Wollman izpeljuje iz eidološke analize razvoja, motivov in dramskih idej, ki so sociološko detemirane z geografskim položajem (sosodstvo s slovanskimi in neslovanskimi narodi), z zavestjo državotvornosti in psihološko sposobnostjo dohitevati kulturni razvoj ter se kritično spopasti z evropskim gledališčem. S tem je mogoče obrazložiti npr. veliko število prevodov ali absenco teme, ki izraža željo po politični osvoboditvi ali združitvi kot v češki in srbohrvaški dramatik. Ravno obratno, frekvenca socialnih snovi in literarne satire je bila dokaz, »kako se je moral izvorni slovanski individualizem in anarhizem premagovati [...] na robu slovanske čustvenosti, tam, kjer se srečujeta ljubezen do svobode [...] in potreba družbe kot nujne oblike.« (Wollman 1925: 301–302.) Zato se je umetniški vrhunec slovenske dramatike najbolj izrazito pokazal v delih Ivana Cankarja in Otona Župančiča, ki sta

idealno zaobjela oblikovanje slovenske družbe kot socialni problem: »Cankar je bil v slovenski dramatik ogenj, ki je požigal gotsko rjo na slovenski duši [...] Župančič je njen prvi svetli žarek. Oba sta jasna dokaza slovanskosti slovenske dramatike, ki išče prizadevno in v neskladju z germansko-romansko obliko lastnega izraza [...] za svoje poraze in duhovne zmage.« (Prav tam: 303.)

V svojem temeljnem delu, poskusu prve večje sinteze Wollman (1928, 2012) razlaga primerjalno zgodovino slovanskih književnosti po kulturnih in idejnih epohah, v katerih se realizira t. i. slovanski duh; mogočen, enoten, vendar notranje diferencirani tok njegove razlage v *Književnosti Slovanov* občasno deli glede na zvrstno in žanrsko stališče na liriko, epiko, dramatiko, pogosto tudi prozo in roman. Dramatika izhaja iz tradicionalnih aristotelovskih zvrsti v slovanskih literaturah, čeprav je Wollman vedno trdil nekaj drugega in je o tem pogosto polemiziral tudi v svoji naslednji pomembni knjigi (Wollman 1936), verjetno najslabši; to pa ne pomeni, da tu ne bomo našli vrhuncev pogosto zasenčenih pesniških del ali romanov. Vrsta slovanskih dramatikov se je uvrstila med svetovne dramatike, njihova dela pa so del nepisanega kanona svetovne književnosti.

Slovenska dramatika se v Wollmanovem delu znajde na razpotju njegove koncepcije slovanskih literatur, umeščenosti južnoslovanskih literatur med slovanskimi literaturami in dramatike v njegovem lastnem literarnem in literarnovednem delu. Wollman poudarja folklore in južnoslovansko-balkansko-mediteranske smeri, ki določajo slovanske literature, kar po eni strani izhaja od njegovih učiteljev Polívke in Murka in po drugi strani iz njegove lastne dramske tvorbe ter analize dramatike južnih Slovanov (Wollman 1930).

Wollmanova naklonjenost dramatik je izhajala tudi iz njega samega, njegove močne emocionalnosti in ekspresije, ki je ni dal v ozadje niti v svojih znanstvenih študijah in ki se izraža tudi v jezikovnih posebnostih, arhaizaciji in hkrati leksikalni in stilski inovaciji, kar se je pokazalo kot problematično pri prevajanju *Književnosti Slovanov* v nemščino (Wollman 2003). Frank Wollman sodi k ustvarjalcem, ki so svojo lastno umetniško tvorbo povezali z znanstvenim in teoretskim delom.

Začel je kot pesnik z zbirko *Bludný kámen* (1918) in nadaljeval z dramskim delom, v katerem se je gibal na meji ekspresivnega realizma in modernističnega ekspresionističnega historizma, kar se kaže tudi v tragediji v petih dejanjih *Bohokrál* (1921), v ljubezenskem »dejanju o ljubezni« *Stará hádanka* (1923), v »groteski in politični utopiji« *Člun na moři* (1923) in predvsem v njegovi dramski trilogiji *Velká Morava* (1924).

Trilogija, ki je sestavljena iz treh relativno avtonomnih dramskih delov, najmanj obsežen od njih je *Mojmír*, izhaja iz Wollmanovega koncepta plodnega kulturnega in civilizacijskega prepletanja in mešanja pogansko-krščansko-romansko-germansko-slovanskega sveta. Vrednote se rodijo v bolečinah, narodnih žrtvah in osebnih tragedijah: novo uniči staro, vendar nikoli popolnoma; nekaj od starega preživi, čeprav se mora kot celota umakniti. To se nanaša na stik poganstva s krščanstvom, slovanske in latinske liturgije, Vzhoda in Zahoda. Po Wollmanu so Slovani stoletja poskušali pripraviti sintezo teh tokov, tradicij in korenin. Trije velikomoravski vladarji –

Mojmir, Rastislav/Rostislav in Svatopluk – so kot simboli te etape tragičnega formiranja zahodnoslovanskega imperija, ki se po napadih Zahoda in nomadskih Madžarov simbolično umika v gore, pod Kriváň, v kraje starih poganskih kulturnih mest. Wollmanov dramski zgodovinski cikel je bolj mistična slika ali ekspresionistična drama, polna romantičnih kontrastov, eksklamacij, krčev, zlomov, tragičnih ljubezenskih strasti in smrti. V svojo dramsko trilogijo je Wollman uvrstil tudi svojo slovaško usodo (pojavljajo se Nitra in slovaške gore); njegov sin Slavomír, ki je umrl l. 2012 (1925–2012), je nosil ime ključnega lika, ki naj bi velikomoravske Slované vodil naprej tudi po vdoru Madžarov. Niti strasten boj za preživele vrednote (*Mojmír*) niti krut pragmatizem oblasti (*Svatopluk*) nista izhodišče; razsvetljeni Rastislav izraža svojo sintezo pri Wollmanu takole:

Proti oblasti oblast in proti nasilju moč. Tako zahteva življenje. Ti si povedal Metodu: Car Boris je pregnal latinske kneze. Slavitah, šel boš k Borisu: ponudiš prijateljstvo naše in moči proti Azijatom. Vse na življenje in smrt. Hčerko kagan ima. Potem boš šel v Carigrad k carju bizantinskemu in k patriarhu. Vladivoj in Borislav te bosta pospremila, udeleženca prvega poslanstva. Zaveznitvo in pomoč Bizanca sta potrebna proti Frankovskemu kraljestvu ter Zahodu (*premišljuje*). V starih mejah ostati in pri ureditvi očetov, to smrt je in suženjstvo frankovsko. Torej naprej! Rim, Bizanc, dvojni Rim zahodni in vzhodni. Vstati mora tretji Rim, Rim polnočni, iz Devina mojega, in uresničiti to, česar ni znal ne Rimljan ne Frank, ne zna Bizantince: lepoto in moč povezati s pravico, svetostjo. Iz slovanskih narodov ne bo naredil ne Rimljanov ne Grkov, z lastno prirojeno barvo jih pusti razcvetati se in poveže z vezjo sorodne krvi ter z enim jezikom slovanskega bogoslužja Severno moje z Južnim in Črnim od alpskega visokogorja vse do hrvaških step do dežele prednikov praočeta Čeha. Oblast je potrebna, da življenje zacveti. (Wollman 1934: 31.)

Razvrstitev likov dramske trilogije spominja na delo Dostojevskega *Bratje Karamazovi*.

Mentalne, umetniške in znanstveno-konceptualne predpostavke so vodile Wollmana k omenjeni seriji del o južnoslovanski dramatik, skupaj z omenjenim sintetičnim zvezkom. Vsa ta dela so bila deležna širokih kritičnih odmevov v češkem in jugoslovanskem okolju (recenzenti so med drugimi bili F. Govekar, F. Vodák, V. Lunaček, J. Kršić, T. Debeljak (*Dom in svet* 40/7–8, 252–255, 284–287), I. Lah, P. Váša, L. Beaulieux, J. Páta, J. Gołąbek idr.).

Izdaja *Književnosti Slovanov* v letu Wollmanovega prihoda v Brno (1928) se torej nahaja med posameznimi zvezki o južnoslovanski dramati in združitvijo le-teh l. 1930. Drama, kot je bilo že povedano, v *Književnosti Slovanov* nima najpomembnejšega mesta, pojavlja se bolj v valovih. Prvi je nedvomno dubrovniška renesančno humanistično-baročna dramatika 17. stol., kjer Wollman poleg drugih navaja M. Držića, I. Gundulića, J. Palmotića, piše o dobi, ki jo sintetično imenuje reformacija-humanizem-rekatolizacija-barok, in tudi tukaj navaja slovansko idejo, ki presenetljivo in paradokсно povezuje *disjecta membra* postgotske, postmedievalne parcializacije:

Reformacija, humanizem in rekatolizacija so čudežno povezani s slovansko idejo! Bolj pravilno: občutek slovanske pripadnosti se izraža tudi pod temi različnimi vplivi.

Nacionalizirajoča reformacija je imela živ slovanski občutek, vodila je dejansko k češko-poljski povezavi, k številnim osebnim stikom, ustvarila je teorijo o češki reformaciji kot prenovi pravoslavja sv. Cirila in Metoda (poslanstvo Rokyte v Moskvo leta 1570, Bílejovský, Komenský) in čudovito kulturno zadevo Trubarja in Ungnada, ki jo je kmalu prevzela unionistična propaganda. Tudi v internacionalizirajočem bistvu je imel humanizem slovanske pojave: v naučni pisavi primerjalni slovarji Zikmunda Hrubega iz Jelenjega, Petra Loderekerja, poskusi vseslovanske zgodovine Mateja Strykowskega (1592), kmalu potem St. Sarnickega, kalvinskega pridigarja, Bartolomeja Paprockega idr. Toda to je izviralo iz občutka pripadnosti, kot fevdalno obarvano proslavljanje Slovanov v *Praporci* Kochanovskega in njegove skrbi za usodo Čehov in Rusov; morda je isto še pri jezuitu St. Grochowskem. Vendar je nenavadno zanimanje na Poljskem v 17. stol. za usodo južnih Slovanov razen občutka slovanske solidarnosti in predvsem turške nevarnosti izzvano z uniatskimi prizadevanji, katerih nosilci so bili jezuiti. Ti so perspektivo odpirali ne samo proti jugu, ki so ga v njihovih sanjah osvobodili od Turkov Poljaki in ki je bil združen z Rimom, ampak tudi proti vzhodu, ne le na Ukrajino, temveč tudi na uniatsko Moskvo, združeno s Poljsko [...] (Wollman 2012: 143–144).

Naslednji vrhunec je romantizem, bolj pa romantično-realistični kompleks, ki mu Wollman – za razliko od površnega tendenčnega realizma – pravi romantična sinteza in kosmopolitizem, tj. pravzaprav visoki filozofirajoči realizem, neoromantizem in zgodnja moderna. Tu se tudi začenja obrazložitev specifično slovenske drame (Josip Jurčič, Fran Levstik), ljudske veseloigre, del Josipa Vošnjaka, Josipa Stritarja in predvsem Ivana Cankarja (1876–1918) z vrhuncem v moderni, v kateri vidi tudi vrhunec slovenske socialne drame (Wollman 2012: 432), od tod do Frana Govekarja (1971–1949) in drugih.

Wollman dojema moderno kot originalno, ne le kot umetniško in literarno smer, ampak bolj kot heterogeno idejno in estetsko gibanje ali duhovno atmosfero, kamor sodi tudi visoki ruski realizem. Wollman je s tem anticipiral dosti poznejše poskuse raziskovanja sinteze realizma in moderne, iskanja korenin moderne v visokem realizmu kot tipičen slovanski pojav.

Če je drama v *Književnosti Slovanov* vseeno samo »mlajša sestra« epike in lirike oz. romana, se slovenska drama nahaja v okviru slovanske drame na meji srednjeevropske/zahodnoslovanske in južnoslovanske/mediteranske dramske tradicije s podarkom na socialnem aspektu; moramo se zavedati, da Wollman konča svojo razlago v bistvu na začetku 1. svetovne vojne in da se je nato slovenska dramatika znašla v naraščajočem toku ruske, poljske, delno tudi češke, hrvaške in srbske dramatike, katerega moč potem v medvojnem obdobju še narašča.

Wollmanova dela o južnoslovanski dramatici in posebej o slovenski, na katera se je po svoje v češkem okolju navezal komparativist, slavist in balkanist z makedonskimi koreninami Ivan Dorovský (Dorovský 1995), in v češkem okolju vse doslej nikakor nepresežena *Književnost Slovanov*, so uvrstila slovensko dramatiko v širok slovanski in evropski kontekst kot obliko, ki se nahaja na vrhuncih kulturnih in idejnih valov, ki so jih slovanske književnosti ustvarjale od renesančno humanistično-baročne do moderne dobe. Visoka priznanja, ki jih je njegovo delo *Slovinské drama* dobilo prav

v sodobnem slovenskem teatrološkem okolju, se tu oblikujejo s kontekstnostjo tega pojava, z akcentacijo njegovih širših literarnih in zgodovinskih diahroničnih pa tudi sinhroničnih medsebojnih odvisnosti.

Literatura

- DOROVSKÝ, Ivan, 1995: *Dramatické umění jižních Slovanů. I. část (1918–1941)*. Brno: Masarykova univerza.
- Stanovisko Komise pro obsazení stolice pro jihoslovanské jazyky a literatury Ministerstva školství a národní osvěty v Praze 10. 2. 1921* (shranjeno v Arhivu Karlove univerze v Pragi, fond F. W., inv. št. 896).
- WOLLMAN, Frank, 1920, 1921, 1923: Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské. *Národopisný věstník českoslovanský* 14, 1920, št. 1, str. 1–16; št. 2, str. 1–57; 15, 1921, št. 1, str. 1–58; 16, 1923, št. 1, str. 80–96; št. 2, str. 133–149.
- WOLLMAN, Frank, 1925: *Desetiletí srbochorvatské dramatiky. Slovanský přehled 1914–1924*. Praga: Orbis. 351–364.
- WOLLMAN, Frank, 1925: *Slovinské drama*. Bratislava: Filozofská fakulteta Univerze Komenskega s podporo Ministrstva za šolstvo in narodno omiko.
- WOLLMAN, Frank, 1928: *Slovesnost Slovanů*. Praga: »Vesmír«. Nakladatelská a vydavatelská společnost s. r. o.
- WOLLMAN, Frank, 1930: *Dramatika slovanského jihu*. Praga: Nákladem Slovanského ústavu – v komisi Fy Orbis, tiskem Státní tiskárny.
- WOLLMAN, Frank, 1936: *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*. Brno: Filozofská fakulteta.
- WOLLMAN, Frank, 1981: Srovnávací věda slovesná v poměru k slovanské filologii (Stav a úkoly slovanské filologie v Československu. Část literárněvědná). *Slavia* 50/4.
- WOLLMAN, Frank, 2003: *Die Literatur der Slawen*. Herausgegeben von Reinhard Ibler und Ivo Pospíšil. Aus dem Tschechischen übertragen von Kristina Kallert. Vergleichende Studien zu den slavischen Sprachen und Literaturen. Herausgegeben von Renate Belentschikow und Reinhard Ibler, Bd. 7. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.
- WOLLMAN, Frank, 2004: *Slovenska dramatika*. Uredil Andrijan Lah. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- WOLLMAN, Frank, 2012: *Slovesnost Slovanů*. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, red. Eva Niklesová. Brno: TRIBUN EU, Česká asociace slavistů ve spolupráci s Ústavem slavistiky FF MU, Středoevropským centrem slovanských studií a Slavistickou společností Franka Wollmana.
- ZELENKOVÁ, Anna, 2006: Bibliografía Franka Wollmana. *Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru I*. Bratislava, Brno. 19–76.
- ZELENKOVÁ, Anna, 2006: Osobnosť a dielo Franka Wollmana. Ed. H. Hlôšková, A. Zelenková: *Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru I*. Bratislava, Brno.